

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

عنوان جزوه:

روانشناسی دین

معرفی شده توسط استاد محترم:

جناب آقای محمد بلالی

تهیه و تنظیم: هادیان

1) تعریف روانشناسی دین چیست؟

روانشناسی دین به بررسی پدیده دینداری از نظر روانشناختی می پردازد و در صدد توصیف و تبیین زمینه ها و عوامل دینداری در حیات فردی و اجتماعی است. تاولس استاد دانشگاه کمبریج در تعریف خود می گوید: مطالعه روانشناختی درباره دین در صدد درک رفتار دینی از طریق به کار بستن اصول روانشناختی است که از مطالعه رفتار غیر دینی به دست می آید. به طور خلاصه می توان گفت روانشناسی دین عبارت است از مطالعه علمی رفتار ها و فرایندهای روانی که جنبه دینی دارند.

2) اهمیت موضوع روانشناسی دین چیست؟

چون روانشناسی دین از عرصه های میان رشته ای است که به جهت بررسی نظریه های روانشناسان متعدد درباره توصیف و تبیین دینداری مورد بررسی قرار گرفته است اهمیت و ضرورت دارد. در این میان نظریات ویلیام جیمز در میان روان شناسان از اهمیت ویژه ای برخوردار است زیرا وی هم نگرش مثبتی به دین و ارزش های دینی داشته و هم نگاه عینی و تجربی به پدیده های دینی. نظریات وی مورد توجه و عنایت دانشمندان ما از جمله شهید مطهری قرار گرفته است.

3) تاریخچه روانشناسی دین را توضیح دهید.

آغاز تاریخچه رسمی پیدایش روانشناسی دین در اواخر قرن نوزدهم مقارن با ایجاد روانشناسی علمی می باشد اما روانشناختی درباره دین سابقه ای دیرینه دارد و شاید به دو یا سه قرن پیش از میلاد برسد کتاب های مقدس ادیان بزرگ و کتاب هایی که برای تربیت تدوین شده اند نظیر مثنوی مولوی و احیاء علوم دینی غزالی و ...

4) روانشناسی دین در دوره جدید در چه سنت و روش های دانشمندان بر چه پایه ای طرح گردیده است؟

به طور عمده در سه سنت انگلیسی-آمریکایی، آلمانی و فرانسوی مطالعات و تحقیقات دانشمندان مطرح گردیده است که هر سنت ویژگی خاصی دارد.

5) ویژگیهای سنت انگلیسی آمریکایی را توضیح دهید.

رویکرد تجربی و آزمایشگاهی به دین و نگاه توصیفی در مطالعات دینی مهم ترین ویژگی این سنت است. گالتون دانشمند انگلیسی بنیانگذار روانشناسی تفاوت‌های فردی است وی نخستین کسی است که از روش آماری همبستگی در این زمین استفاده کرده و تحقیق مهمی در زمینه کارایی عینی دعا و نیایش دارد. وی معتقد است داشتن زندگی همراه با دعا و نیایش و هدف دعای دیگران قرار گرفتن با برخورداری از منافع عینی قابل مشاهده در برابر آثار مثبت باطنی که می پذیرد همبستگی ندارد. به طور کلی علمای این سنت معتقدند که هدف دین ارتباط با یک حوزه فرا تجربی نیست بلکه هدف آن ایجاد سازگاری در قلمرو زندگی بشری است.

6) ویژگی های سنت آلمانی را توضیح دهید.

در این سنت رویکرد تبیینی و انتقادی به دین غلبه بیشتری داشته است. اساس تفکر علمای این روش بر روانشناسی تجربی استوار است. فروید دین را توهم نوروز جهان شمول و مخدر می نامد. برخی از این فیلسوفان معتقدند که هسته اصلی دین تجربه غیرعقلانی از یک امر قدسی است (رودلف اتو) و برخی فرایندهای عالی تر روانی که در نهادهای فرهنگی نظیر زبان، اسطوره و دین عینیت می‌یابند را در روانشناسی عامه قابل درک می دانند.

7) سنت فرانسوی چه ویژگی هایی دارد ؟

عمده تلاش دانشمندان فرانسوی در زمینه روانشناسی مرضی بوده است. قائل بودن به تعالی دینی از راه تلقین به خود و سرایت ویژگی های روانی در گروه مطالعات احضار روح و اختلال وسواس فکری، اختلال ضعف روانی از مسائل قابل بحث آنها می باشد. به نظر آنها باید روانشناسان دین نسبت به وجود مستقل موضوعات دینی که امری فلسفی و خارج از حیطه صلاحیت آنان است نه موضع انکار بگیرند نه موضع تایید. پیازه دو نوع نگرش بنیادین دارد: نگرش متعالی ماورایی و نگرش حضور همه جایی خداوند. در نگرش اول خدا فراتر از درک و فهم ماست و در نگرش دوم خدا همه جا حاضر و نه خدای علتها که خدای ارزش‌ها و خدایی است در درون ما.

8) چشم اندازهای تفسیر در روانشناسی دین چیست؟

روانشناسی های تفسیری دین مانند رویکردهای تجربی معمولاً با صراحت بیشتری ترکیبی از انتقاد و دفاع یا حمایت را پیشنهاد می کنند. انتقادهای عموماً متوجه دینداری رایج به ویژه دینداری متعصبانه و محافظه کارانه میباشد. دفاع یا حمایت ها معمولاً از اشکال فردی تجربه محور و انسان گرایانه دینداری صورت می گیرد.

9) زندگی ویلیام جیمز را مختصراً بیان کنید.

وی فرزند ارشد خانواده ، با زندگی مرفه ، در محیط پروتستان رشد یافته ، پدرش مردی ادیب نویسنده ای متفکر و پرجاذبه بود. جیمز در محیط فرهنگی رشد یافت ، فردی خونگرم و معاشرتی و عملگرا بود. آثار او بر تجربه فردی تاکید دارد و بالاتر از مکتب انسان گرایی است.

10) آثار ویلیام جیمز را نام ببرید.

کتاب اصول روانشناسی وی یک اثر کلاسیک است (1890) که میان روانشناسان قرن نوزدهم و بیستم نوعی ارتباط برقرار میکند. این کتاب از ادیبانه ترین کتب روانشناسی است که تاکنون در زبان انگلیسی پدید آمده؛ چاپ آن دوازده سال طول کشید و یکی از آثار مهم در سنت فکری غرب محسوب می شود. کتاب های اراده معطوف به باور ها و جستار های دیگر در فلسفه مردم پسند ، جاودانگی انسان ، دو اعتراض فرضی به مکتب ، گفت و گوهایی با معلمان در زمینه روانشناسی ، مطالعه ای در سرشت انسان ، پراگماتیسم ، تکمله ای بر پراگماتیسم ، جهان کثرت انکارانه از آثار وی می باشند. پس از وفات وی کتاب های مسائل فلسفه ، جستارهایی در تجربه گرایی اساسی و مجموعه مقالات و بررسی ها به چاپ رسید.

11) جایگاه کتاب انواع تجربه دینی را توضیح دهید.

این کتاب تعهدی است که وی در قبال پدرش چند روز پس از مرگ وی در نامه ای به همسرش بیان می کند که باید به من کمک کنید تا بتوانم ارزش و معنای دین را در بر داشت پدرم بفهمم. این کتاب تاکید بر فردیت و احساسات بشری دارد و حرکت جسورانه ای برای عرضه دیدگاهی عقل گرایانه از واقعیت دین به کسانی که به پارسایی و محافظه کاری شناخته شده بودند. جیمز در این کتاب سعی کرده دین داری سنتی و نگاه علمی روان شناختی به دین را به گونه ای با هم جمع کند.

(12) کتاب انواع تجربه دینی سه چهره دارد آنها را توضیح دهید.

اول از همه اثری فلسفی و ناظر به داوری معنوی است. جیمز می گوید ما این تحقیق را آغاز کردیم نه برای گشودن فصل قریب در تاریخ طبیعی آگاهی انسان بلکه بیشتر برای به دست آوردن داوری معنوی درباره ارزش کلی و معنای تمامی شادی و رنج دینی. دوم این اثر یک ارزیابی از ثمرات دین نیست بلکه بررسی طبیعت انسانی نیز هست پس از زمان هم مستقل از موضوع اصلی اثری روانشناختی درباره داوری وجودی است. سوم چهره عمده‌ای که فراوان یاد می شود موارد جزئی توصیفی است که برای تحقق بخشیدن به وظیفه داوری جمع آوری شده است. این کتاب مصالحه استادانه ای است بین الهیات عرفانی پدرش و دیدگاه علمی روانشناختی خودش.

(13) مبانی فکری و نظری ویلیام جیمز را بیان کنید.

مبانی فکری وی در سه بخش دینی، فلسفی و علمی ترسیم می شود.

(14) علایق دینی در نظریه ویلیام جیمز را توضیح دهید.

اگرچه بزرگترین علاقه جیمز در زندگی اش به دین نبوده ولی یکی از علاقه همیشگی وی بدین در تمامی آثار دانشگاهی و علمی ایشان محسوس است و در پس زمینه تمام آثارش یک کشش دینی بزرگی هست. از طرفی می گوید من نمی توانم دعا بکنم زیرا احساس می کنم کاری احمقانه یا تصنعی می کنم ولی در عین حال می گوید دعا و نیایش روح و گوهر دین است. جیمز به باور های متعارف و رسمی چندان اعتقادی نداشت اما در احوال معنوی شخصی اش استوار بود.

(15) پراگماتیسم را توضیح دهید.

پراگماتیسم راهی برای وحدت بخشیدن به علم و دین است زیرا محک تمام حقیقت را تجربه می داند و تجربه دینی هر فردی به عنوان ثمره عملی دینداری باید از سوی همه به عنوان یک واقعیت پذیرفته شود. از دیدگاه پراگماتیسم آزمون هر عقیده‌ای این است که آن عقیده چه تغییری در زندگی شخصی به وجود می آورد و این پدیده های انسانی شخصی و فردی هستند که برای وی جاذبه دارند نزاع ها برای حل مفاهیم متافیزیکی پایان ناپذیر است؛ مثل جهان واحد است یا کثیر، متعدد است یا آزاد، مادی است یا معنوی. این گونه نزاع ها ممکن است صادق باشد یا کاذب. روش پراگماتیسمی عبارت است از کوشش برای تفسیر هر مفهومی به کمک ردگیری پیامدهای عملی مربوط به آن. به نظر جیمز یک عقیده در صورتی و تنها در صورتی حقیقی و صادق است که هرگاه مطابق آن عمل شود به طور تجربی نتایج رضایت بخش و محسوس به بار آورد.

(16) خلاصه دیدگاه جیمز در پراگماتیسم را بیان کنید.

به طور کلی دیدگاه وی را در دو گزاره بیان می کنیم: اول اینکه روش پراگماتیسم یعنی روش فیصله دادن به بحث ها و نزاع های متافیزیکی با توجه به نتایج و آثار هر نظریه. دوم نظریه حقیقت یعنی حقیقت آن باوری است که پس از در نظر گرفتن شواهد و قرائن معمول در صورتی که با نظریه های بدیل خود مساوی باشند آن نظریه ای حقیقی و صادق است که دارای نتایج عملی بیشتر مفید تر و رضایت بخش تر باشد.

(17) تجربه گرایی در مبانی فکری جیمز را توضیح دهید.

یکی از مبانی فکری جیمز تجربه گرایی است که هم در کتاب تجربه دینی و هم سایر کتب وی مشهود است. وی تجربه گرایی را یک روش علمی برای خود می داند و لذا در پژوهش های روانشناختی از گرایش عمده به مطالعات تجربی و آزمایشگاهی دارد و خود اولین آزمایشگاه روانشناسی را در سال 1876 تاسیس نمود. وی به صراحت روانشناسی را از علوم طبیعی می شمارد و روش های تحقیق و مطالعه در آنها را درون نگری آزمایشگری و مقایسه می داند.

(18) خلاصه مبانی فکری و نظری جیمز را بیان کنید.

جیمز در بعد دینی دارای علایق و دلبستگی معنوی و شخصی، در بعد فلسفی پراگماتیسم و عمل گرا و در ابعاد علمی و روانشناسی تجربه گرا است.

(19) واژه شناسی دین را توضیح دهید:

دین کلمه ای عربی است که در زبانهای سامی و عبری و آرامی به کار رفته و به معنای قضاوت و جزا آمده است و در زبان عربی به معنای اطاعت، انقیاد، آیین و شریعت است. دین در زبان اوستایی و کتاب زرتشت به صورت دنا آمده که به معنای وجدان و ضمیر پاک می باشد. در زبان های لاتینی دین به معنای به یکدیگر پیوستن است؛ به تعبیری آداب و رسوم دینی که روابط افراد را با یکدیگر برقرار می کند. در یک جمع بندی می توان گفت که واژه دین در اصل به ویژه در زبان فارسی و عربی به معنای حالت انقیاد و تسلیم و تزلزل در برابر معبود است که این حالت به تدریج به صورت عادت در می آید و در شکل و قالب یک مجموعه از مناسک عبادی معین مدون می شود که به آن دریافت می گوئیم؛ اما دیگر معانی مانند جزا، شان، ملت و حساب از لوازم طبیعی یا اجتماعی آن معنا می باشد.

(20) آیا دین تعریف پذیر است؟

با توجه به گستره وسیع ادیان و مظاهر دینداری و پدیده های دینی برخی پیدا کردن گوهر مشترک ادیان را ناممکن می دانند. آیا می توان از مطالعه ادیان تعریف دین را استخراج کرد؛ برخی تلاش کرده اند ولی توفیقی نیافته اند زیرا مولفه های مشترکی نیافته اند که در تعریف دین بگنجانند. دین از نظر انسان شناسی یک چیز است، از دیدگاه جامعه شناسی یک چیز، از نظر روانشناسی یک چیز، از نظر عارف یک چیز، از نظر فقیه یک چیز، از نظر مارکسیست یک چیز.

(21) مولفه های مشترک و مصادیق روشن دین را بیان کنید.

جهان بینی و نگاه خاص به جهان، اعتقاد به عالم غیب و تاثیر آن در جهان، باور به خداوند، امر قدسی و یا موجودات الهی، اعتقاد به جاودانگی انسان، پذیرش کتاب های مقدس و احادیث و روایات رهبران دین که راه و رسم دینداری را بیان می کند. آموزه های رستگاری یا نجات بر اساس پیروی از قواعد اخلاقی به دست می آید. جنبه عاطفی و احساسی به صورت: احوال، نیایش، آرامش، خوف، خشیت و احساس گناه تجلی می یابد. جنبه های عملی مانند: نماز، روزه، توجه به امور مقدس مانند مکان ها زمان ها و اشیا مقدس، گروه اجتماعی مومنان که در رأس آن روحانیون و کاهنان قرار دارند.

(22) دیدگاه جیمز درباره چیستی دین را بیان کنید.

وی نتیجه می گیرد که واژه دین بر یک اصل یا گوهر واحد دلالت ندارد بلکه نامی برای مجموعه ای از چیزها است و مفهومی پیچیده و مرکب است و دارای دو شاخه کلی دین نهادی و دین شخصی است. عبادت، احکام، مراسم و تشریفات-مربوط به معابد و کلیسا همگی اجزای دین نهادی است ولی آنچه مورد توجه جیمز است دین شخصی است که مجموعه ای از احساسات و تجارب شخصی انسانها است که در عالم تنهایی اتفاق می افتد به گونه ای که خودشان را در ارتباط با آنچه امر الهی تلقی می شود می یابند.

(23) کثرت گرایی در مبانی فکری جیمز را توضیح دهید؟

بر اساس مبانی فکری دیدگاه های جیمز چون پراگماتیسم، تجربه گرایی و دین شخصی است؛ بنابراین به طور طبیعی کثرت گرایی در دین استنتاج می گردد. جیمز کتابی با عنوان جهان کثرت انگارانه دارد و کثرت گرایی در جهان را میپذیرد و کثرت گرایی از نگاه جیمز عبارت است از اینکه احتمالات واقعی، تعیین ناپذیری های واقعی، آغاز های واقعی، انجام های واقعی، شر واقعی، بحران های واقعی، حوادث و راه های نجات واقعی، خدایی واقعی و زندگی اخلاقی واقعی همگی وجود دارند؛ همانا عقل سلیم همه امور را درک می کند. دین و دینداری دارای تنوع و گستره بسیار وسیعی است که به صورت جلوه ها و مظاهر گوناگون در تجربه دینی افراد در سراسر جهان به وقوع می پیوندد و به چشم می آید.

(24) گوهر دین چیست؟

جیمز در عین حال که تنوع ادیان و کثرت گرایی را می پذیرد ولی گوهر دین را واحد می داند. وی می گوید عقاید و افکار ادیان مختلف است ولی احساسات و سلوک عملیاتی آن با هم فرق ندارند. اگر زندگی بزرگان دینی را بررسی کنیم چه یهودی چه بودایی و چه مسیحی عملاً زندگی آنها به هم نزدیک است ولی گوهری ترین ابعاد دین را نماز و نیایش با خداوند می داند. بنابراین دیدگاه جیمز درباره گوهر دین عبارت است از دینداری گوهر یگانه ای است، این گوهر از نوع احساس و عاطفه است، گوهر دین احساسات دینی و سلوک عملی و تجارب دینی است. نماز و نیایش از گوهری ترین ابعاد دین است.

(25) نظر جیمز درباره خدا چیست؟

می دانیم که محوری ترین و مهم ترین واژه در حوزه دین واژه خدا و کلمات مترادف آن است. نظرات جیمز در این مورد عبارت است از: 1_ وجود خدا را می توان احساس کرد که گویا تمام اتاق پر شده از وجود خدا وجود خدا در تاریکی با همه نادیدنی اش قابل احساس است. 2_ خدا را به عنوان یک موجود ترسناک و خود کلامه نباید معرفی کرد. 3_ اهمیت تجربه دینی و عرفانی در پی بردن به خدا و ارزش شخصی آن؛ به نظر وی کسی که پرسش درباره وجود خداوند می کند باید درباره علیت تجربه دینی تحقیق و تفحص کند. وی می گوید تجربه عرفانی برای عارف اثبات کننده وجود خداست اما دیگران باید به شیوه عقلانی درک نمایند. توصیف خدا از دیدگاه جیمز: خداوند موجودی فناپذیر، دارای قدرت، که با او در ارتباطیم، یکتا، یگانه و بیکران است و خدا را نباید موجودی ترسناک و خودکلامه و معرفی کرد.

(26) ویژگی های رهبران دینی از نظر جیمز را بیان کنید.

در مطالعه دین باید برجسته ترین افراد مورد توجه قرار گیرند که دینداری آنها دست اول و شخصی است؛ اینها به طور معمول رهبران دینی هستند. رهبران دینی از نوابخ اند و اوصاف عمومی نوابخ را دارند. اغلب رهبران دینی از جهت روانی نا استوار، در معرض ابتلاء عصبی، نابهنجار، خلسه ها، شنیدن صداهای عجیب دیدن مناظر غیر عادی و هستند.

(27) نفی نگاه مادی گرایانه به دین و معنویت در نظر جیمز را بیان کنید.

جیمز نگاه مادی گرایانه به دین و معنویت را رد می‌کند. وی می‌گوید مادی‌گرایی پزشکی گمان می‌کند که اقتدار معنوی شخصیت‌های برجسته را همانند مسائل فیزیولوژیکی و قدرت می‌توان کشف کرد و آن را سست نمود در صورتی که چنین نیست.

(28) خاستگاه دین و منشاء دینداری چیست؟

در این مورد دو معنای عمده وجود دارد اول به معنای پیدایش دین است یعنی دین به عنوان مجموعه‌ای از باورها اعمال مناسک شعارها که به طور معمول دارای ابعاد اجتماعی هست وجود آمده؛ در اینجا دین به عنوان نهاد اجتماعی مطرح است. دوم دین به معنای منشاء دین داری است یعنی چه عواملی باعث میشود انسان‌ها بدین باور داشته باشند منشاء پیدایش دین خدا میباشد یا عوامل دیگر.

(29) رویکرد جامعه‌شناسان در رابطه با دین چیست؟ (نظر اگوست کنت)

اگوست کنت می‌گوید هر انسانی در کودکی مومن واقعی است، در بلوغ ما بعد الطبیعه گرای انتقادی، در بزرگسالی فیلسوف واقعی. وی می‌گوید انسان این سه مرحله را پشت سر گذاشته: مرحله اول خداشناسی یا ربانی است که همه عوامل و پدیده‌های طبیعی مانند زلزله و سیل و طوفان را در امور ما بعد الطبیعه جستجو می‌کند. مرحله دوم فلسفی است که ذهن به دنبال نیروهای انتزاعی و موجودات مجرد است و این موجودات واقعی تلقی می‌شوند. مرحله سوم پوزیتیویسم اثبات‌گرایی است که با مشاهده و استدلال روابط ضروری میان حوادث جستجو می‌شود. در تحلیل کشف دین معلول جهل علمی بشر است چون انسان‌ها هنوز به مرحله علمی نرسیده بودند و روابط اشیا را کشف نکرده بودند به دین روی آوردند. البته وی معتقد است که دین برای کارکرد اساسی جامعه ضرورت دارد بنابراین دین انسانیت را بنا نهاد.

(30) دیدگاه روانشناسان به دین (نظر فروید) را بیان کنید.

فروید معتقد است منشاء دین در واقع احساس درماندگی انسان است یعنی همان احساس ترس کودک و نیاز به حمایت پدر نیرومند که حالتی مستمر و مداوم یافته است. در مجموع فروید منشاء دین را در انسان بیماری و سواسی‌همگانی که جنبه تاریخی دارد و یا احساس ضعف کودکانه در بزرگسالی می‌دانست که در هر حال این توهم و پنداری باطل است.

(31) دیدگاه فیلسوفان در رابطه با منشاء دینداری را بیان کنید. (نظر میرچا الیاده)

میرچا الیاده معتقد است منشأ دینداری تجربه امر مقدسی است و دین همواره شامل تلاش انسان دین ورز برای رفتن از جهان غیر قدسی به مدد تجربه کردن به جهان فرا انسانی ارزش های متعال است. منشأ دین را واقعیت داشتن امر مقدس و مواجهه بشر با آن می داند.

(32) نظر شهید مطهری در رابطه با منشاء دینداری چیست؟

وی فطرت را ام المسائل معارف اسلامی می داند. وی بسیاری از مسائل و مباحث را در زمینه اخلاق، تعلیم و تربیت، فلسفه، تاریخ، حقوق بشر، اصول و عقاید اسلامی مخصوص خدا شناسی را بر مبنای فطرت استوار می کند. مقصود از فطرت در نگاه مطهری نوعی آمادگی و دست مایع اولیه در وجود انسان است. ارزش های انسانی با فطرت انسانی جور در می آید و فطرت انسانی با دین جور در می آید. انسان در سرشت خودش یک مایه انسانی دارد، مایه ای برای همین گرایش های مقدس. وی می گوید خدا و انسان مثل مغناطیس و آهن هستند؛ همانگونه که مغناطیس آهن را جذب میکند انسان در درون خود چنین جاذبه ای دارد.

(33) دیدگاه ویلیام جیمز در باب منشا و خاستگاه دین چیست؟

وی در این خصوص چهار محور و بخش را موثر میداند:

- داوری وجودی و داوری معنوی
- نفی منشاء جسمانی و بیمارگونه
- عواطف انسانی
- ضمیر نیمه هوشیار انسان

(34) داوری وجودی و داوری معنوی چیست؟

جیمز کاوش و تحقیق درباره خاستگاه یک چیز را داوری وجودی می داند. در کتاب های منطق دو نوع تحقیق درباره هر چیزی وجود دارد: اول ماهیت آن چیز چیست، چگونه اتفاق می افتد، ساخت و تاریخچه آن کدام است؛ دوم اهمیت معنی یا ارزش آن. پاسخ به پرسش اول داوری وجودی گفته می شود و پاسخ به پرسش دوم قضیه ارزشی یا داوری معنوی می باشد. هیچ یک از این دو داوری را نمی توان از دیگری استنتاج کرد. آنها از نظر عقلی از ریشه های متفاوتی میباشند که ذهن انسان آنها را تنها با جداسازی اولیه و اضافه کردن به هم، با یکدیگر تلفیق می کند.

35) نظر ویلیام جیمز را در خصوص داوری وجودی و معنوی دین بنویسید.

وی در بررسی منشا و خاستگاه دین، روش داوری وجودی که روش تاریخی و فلسفی است و به دنبال علل و عوامل وجودی دین است را دشوار می داند و حتی در صورت وصول برای هدایت در زندگی به عنوان سرچشمه الهی ناکافی می داند و از سوی دیگر بر روش داوری ارزشی و معنوی پافشاری می کند و آن را مفید می داند.

36) نفی مادی گرایی دین و جسمانی نبودن آن چیست ؟

جیمز نگاه مادی گرایانه به دینداری و معنویت را که فقط به دنبال منشاء جسمانی و بدنی است را نفی می کند و می گوید مادیگرایی پزشکی گمان می کند که اقتدار معنوی شخصیت های برجسته را می توان مانند مسائل فیزیولوژیکی و قدرت کشف کرد و سست نمود در صورتی که چنین نیست.

37) منشاء عواطف در دینداری چیست؟

جیمز مهمترین منشاء دینداری را در بعد روانشناختی انسان و در ساخت عواطف می داند و به صراحت اظهار می کند که احساسات سرچشمه و منشا عمیق دین است و نظریه های فلسفی و کلامی در درجه دوم قرار دارند. وی می گوید در جهانی که هیچ گونه احساسات دینی وجود نداشته باشد فکر نمی کنم هیچ الهیات فلسفی بتواند درست شود. بشر نمی تواند بدون عواطف و احوال روحانی، به صرف تفکر در کائنات به آرامش برسد.

38) منشاء دین داری چگونه در ضمیر نیمه هوشیار انسان قرار دارد؟

ضمیر نیمه هوشیار واسطه میان ما و عالم الوهی است. این ضمیر نه تنها منشأ دینداری افراد است بلکه منشأ تفاوت افراد در دین داری نیز می باشد. وی سرچشمه بخش اعظمی از فرایندهای روانی مانند رویا ها، هیجان های غیر مترقبه، اظهارنظرهای جسارت آمیز، امیال، آرزوها و الهامات را همین ضمیر نیمه هوشیار می داند.

39) اهمیت ایمان را توضیح دهید؟

ایمان یکی از واژه های کلیدی در حوزه دین است؛ ستون فقرات مفاهیم اخلاقی می باشد. تمام اعمال انسان در پرتو ایمان ارزش پیدا میکند و دین همواره در پی آن است که افراد دیندار، با ایمان گردند. از نظر روانشناسی نیز ایمان مولفه مهمی است و به عبارتی با ایمان به خداوند و عالم غیب، ابعاد شناختی و عاطفی و اخلاقی و اجتماعی افراد تغییر پیدا می کند.

40) ایمان در اندیشه اسلامی چه جایگاهی دارد؟

ایمان واژه کلیدی دین اسلام است که با مشتقات فراوان در قرآن تکرار شده است. محور اساسی ایمان الله است اما در آیاتی ضرورت ایمان به پیامبران، کتابهای مقدس، فرشتگان و روز قیامت ضرورت یافته است.

41) نشانه ایمان حقیقی چیست؟

نشانه های ایمان حقیقی : دوستی شدید خداوند، ملازمت با اعمال شایسته، احساس خشیت در مقابل خدا، تسبیح در مقابل خدا، توکل بر خدا، رعایت تقوا و خویشن داری، مجاهدت با مال و جان در راه خدا می باشد.

42) آثار ایمان را نام ببرید.

- خروج از تاریکی و ورود به عالم نور
- اطمینان و آرامش قلبی
- استواری سخن در دنیا و آخرت
- هدایت مومنان
- زیبایی و دلپذیری نزد مومنان
- آرامش الهی و ازدیاد ایمان
- خداوند ولی مومنان

43) چستی ایمان از نظر قرآن را توضیح دهید.

ایمان مبتنی بر شناخت و معرفت است که از راه به کار بستن چشم و گوش در مقابل آیات الهی بصیرت هایی برای انسان به دست می آید که زمینه ساز ایمان و هدایت می گردد. ایمان با مفاهیم شناختی چون ظن، یقین، شهادت، علم و عرفان که زمینه ساز ایمان هستند آمده اما با آنها تفاوت دارد. ایمان امری اکتسابی است زیرا دعوت به ایمان و کفر شده است. ایمان امری اختیاری است زیرا جایگاه آن قلب معرفی شده است. ایمان قابل زیاد شدن و نقصان است؛ ایمان بالاتر از اسلام است.

44) تعریف فیلسوفان مسلمان از ایمان را بیان کنید؟

فیلسوفان مسلمان حقیقت ایمان را همان معرفت فلسفی به واقعیت های هستی می دانند و می گویند مومن کسی است که عقاید او با واقعیات هستی مطابق باشد و هرچه انطباق این عقاید با واقعیت های هستی مستقیم تر و بی پرده تر و از اوهام دورتر باشد ایمان کامل تر است.

45) تعریف عارفان مسلمان از ایمان چیست؟

در مقام بیان حقیقت ایمان گفته اند: ایمان عبادت خدا از روی حب و شوق است؛ ایمان محافظت کننده توحید است؛ ایمان مشاهده با نور یقین است؛ ایمان کشف عالم غیب است و ایمان نوری است که بر عقل برتری دارد و آنچه با عقل نمی توان درک کرد با ایمان می توان یافت و بلاخره ایمان سکون و استقرار قلب و اطمینان نفس است و لازمه ایمان ترس از خدا، امیدواری به فضل او، اشتیاق به او، راضی بودن به قضای او، حذر کردن از مکر، شکرگزاری نعمت های او، توکل بر او و ستایش و تسبیح او می باشد.

46) دیدگاه ویلیام جیمز درباره ایمان را توضیح دهید.

جیمز بر اساس مبانی فلسفی پراگماتیسم و اهمیت روانشناختی خود به صراحت می گوید دین باید تحت آزمون مواجهه و رویارویی با موقعیت تجربی قرار گیرد؛ این موقعیت شامل مجموعه همه واقعیت های عادی، به موازات وضعیت های فوق العاده عاطفی و شناختی می شود. به ویژه بر اساس فلسفه پراگماتیسم تنها معیار آزمون حقیقت آن چیزی است که به بهترین صورت ما را به مقصود برساند و آن چیزی است که با هر بخش از حیات ما سازگارتر و با مجموعه نیازهای ما متناسب باشد. به همین جهت حقیقت باورهای دینی از راه نتایج و پیامدهای عملی آن باید روشن شود و اتفاقاً به باورهای دینی و اعمال مذهبی را دارای چنین آثار مشهودی می داند. نماز و نیایش و به عبارتی اتصال با روح عالم خلقت، خدا یا نظم کائنات، کاری است با اثر و نتیجه آن ایجاد یک جریان قدرت و نیرویی است که به طور محسوس دارای آثار مادی و معنوی است و اراده معطوف به باور می شود ایمان.

(47) گزاره های اساسی که مبنای نظریه جیمز در تحلیل ایمان است ، چیست؟

بر مبنای پراگماتیسم یک باور تنها در صورتی حقیقی است که عمل مطابق آن به طور تجربی نتایج رضایت بخش و محسوس به بار آورد. از دیدگاه روانشناختی جیمز انسان به هیچ وجه موجودی صرفاً عقلانی نیست.

(48) تجربه دینی چیست؟

تجربه به معنای آزمایش کردن اثبات کردن و آزمودن است. تجربه دینی هر گونه تجربه از هر شخصی است که در رابطه با خدای خود از سر گذرانده باشد و تجربه واقعه‌ای است که شخصی از سر می گذراند خواه به عنوان عامل و خواه ناظر. تجربه دینی غیر از تجربه های معمولی می باشد یعنی شخصی متعلق این تجربه را موجود یا حضوری، ما فوق طبیعی می داند یا موجودی می داند که به گونه ای با خداوند در ارتباط است؛ مانند تجلی خدا یا شخصیتی نظیر مریم.

(49) چند نوع تجربه دینی را نام ببرید. (ریچارد سویین برن)

1_ تجربه خداوند به واسطه شیء محسوس که در قلمرو تجربه همگانی است؛ مثال ممکن است شخصی خداوند را در تمثال شخصیتی مقدس یا غروب خورشید یا اقیانوس ببیند؛ تمثال شخصی مقدس یا غروب خورشید خدا نیستند اما شخصی در قالب این امور یا از راه آنها با خداوند یا امر فوق طبیعی مواجهه می یابد. 2_ تجربه خداوند یا حقیقت غایی به واسطه شیئی محسوس نامتعارف و عمومی ؛ برای مثال بوته ای که مشتعل است ولی نمی سوزد (اشاره به داستان حضرت موسی). 3_ تجربه خداوند یا حقیقت غایی به واسطه پدیده‌ای شخصی که در قالب زبان حسی متعارف قابل توصیف است؛ برای مثال ممکن است شخصی خداوند را در رویا یا مکاشفه تجربه کند. مکاشفه ها رویاها تداعی های غیبی و مانند آن اگرچه در قالب زبان حسی بیان می شوند اما فقط برای شخص واحد قابل حصول هستند. 4_ تجربه خداوند یا حقیقت غایی به واسطه پدیده ای شخصی که در قالب زبان حسی متعارف قابل توصیف نیست ؛ در اینجا شخصی چیزی را احساس میکند یا می بیند اما آن چیز به مثابه امری توصیف ناپذیر به تجربه او در می آید. 5_ تجربه خداوند یا حقیقت غایی بدون واسطه هرگونه امر حسی؛ در این حالت شخص به طور شهودی و بی واسطه از خداوند یا آن یگانه مطلق آگاه می شود.

(50) ویژگی‌های مهم چیستی تجربه دینی را بیان کنید.

1_ واقعه یا حالتی است که شخص از سر می گذرانند. 2_ نسبت به این واقعه یا حالت آگاهی دارد. 3_ نوعی مواجهه با خداوند یا امر الوهی (حقیقت غایی) در کار است. 4_ تاثیر های روانی خاصی به جا می گذارد (لذت، ترس، خشوع، تسلیم، تعبد). 5_ دینی بودن آن یا به جهت متعلق آن است یا به جهت تایید گزاره های دینی. 6_ مقدمات این واقعیت یا حالت ممکن است اختیاری باشد اما اصل آن غیر ارادی و غیر منتظره است. 7_ مصادیق تجربه دینی طیف وسیعی را شامل می شود که یک طرف آن تجربه عرفانی و طرف دیگر آن تجارب شبهه حسی دینی است. 8_ تجربه دینی شامل تجارب اخلاقی، زیبایی، شناختی و مانند آنها نمی شود مگر این که ویژگی های فوق را داشته باشد.

(51) تجربه دینی از نگاه ویلیام جیمز را بیان کنید.

جیمز به صراحت احساس را سرچشمه عمیق تر دین و تجارب دین می داند. وی می گوید من سعی می کنم از همه آنچه گفته ام از تمام تجارب دینی، احساسات و عواطف شخصی و آنچه به آن تعلق دارد یک چیز بیرون آوردم که هسته مرکزی همه ادیان بوده و روح مقدس ادیان آن را قبول داشته باشد. ممکن است این هسته مرکزی که من به دست می آورم بسیار کوچک باشد اما ارزش آن را دارد که بکوشم و آن را به دست آورم؛ به دور این هسته مرکزی عقاید ادیان و اشخاص گوناگون قرار می گیرد. مکاتب مختلف که هر یک رنگ مخصوص خود و ارزش معنوی خویش را دارا هستند و ما آنها را رو بنای عقاید میگوییم. اگر نگاه اجمالی به ادیان متفاوت دنیا بیندازید خواهید دید که عقاید و افکار جهان با هم مختلف اند اما احساسات و سلوک عملی ادیان با هم فرق ندارند. وقتی زندگی بزرگان دینی دنیا را مطالعه می کنید، مسیحی یا بودایی یا مسلمان، می بینید عملاً زندگی آنها به هم نزدیک است. بنابراین آموزه ها و افکار مختلف که ادیان ایجاد می کنند در درجه دوم اهمیت هستند. اگر می خواهید گوهر دین را به دست آورید به احساسات و سلوک آن نگاه کنید که ریشه دار ترین عوامل دینی هستند. آنچه بین دل و رفتار ما وجود دارد، اساسی ترین عنصر زندگی روحی ما است و افکار و اندیشه ها و آثار و نهادهای دینی از آنجا سرچشمه می گیرد.

(52) چه عواملی باعث شد که نیاز به دین و آثار دینداری مورد توجه دانشمندان قرار گیرد؟

بروز جنگ جهانی اول و دوم و بدین ساختن انسان نسبت به برخی پیشرفت های علمی، سست شدن نظام ارزشی و اخلاقی در میان انسانها، احساس آزادی بی قید و شرط، اختلال های عاطفی و خلقی همچون افسردگی، افزایش خودکشی، بزهکاری و جرم و جنایت، اضطراب، آشفتگی، تحیر، بی قراری و بحران هویت، و بلاخره طاعون رو به افزایش، گسترش تنهایی و انزوای اجتماعی، گسترش فناوری و ارتباطات و عدم روابط صمیمی و... همه اینها و امور دیگری که ناگوار و ناخوشایند هستند، بشر را به آستانه تصمیم های جدی برای بازگشت به معنویت و دین کشانده است.

53 آثار دینداری در نگاه روانشناسان چگونه بررسی میشود؟

از دیدگاه روانشناسان در دو سطح فردی و جمعی بررسی می شود. در سطح فردی آثاری چون آرامش روحی و روانی، خوشنودی و رضایت از زندگی، تفسیر خوشبینانه از مرگ و سلامت جسمانی مورد توجه است. در سطح جمعی انسجام اجتماعی، کاهش جرم و انحراف، نوع دوستی و کمک به دیگران مهمترین آثار دینداری اند.

54 نگاه ویلیام جیمز به آثار دینداری را توضیح دهید.

وی موضوع را با عنوان قداست شروع و بحث خود را به توصیف آثار دین اختصاص می دهد و پس از آن در مورد آنها به داوری می نشیند و می گوید ما باید ابتدا ثمرات حیات دینی را توصیف کنیم و سپس درباره آنها داوری کنیم و بهترین ثمرات تجربه دینی بهترین چیزهایی است که تاریخ به خود دیده است. بالاترین پروازهای مهرورزی، فداکاری، توکل، شکیبایی و شجاعت که در آن ها بال های انسانیت دامنه خود را گسترده است؛ برای آرمان های دینی است.

55 آثار و پیامدهای عملی دینداری از نگاه جیمز را بنویسید.

الف- زهد: وی می گوید تسلیم ممکن است چنان شدید باشد که به فدا کردن انسان بیانجامد و لذا بازداری های متعارف، شهوات و تمایلات نفسانی چنان حاکم شود تا جایی که انسان اصلا لذت مطبوع خود را در قربانی کردن و زیر پا گذاشتن شهوات بداند ولی می خواهد میزان وفاداری و اخلاص خود را به خدا نشان دهد.

ب- قوت قلب: ممکن است احساس گسترش زندگی چنان شوق انگیز باشد که دامنه تحمل و بردباری در مقابل مشکلات برای انسان گسترده شود؛ ترس ها و اضطراب ها از بین رفته و آرامش و خوشبختی جایگزین گردد.

ج- خلوص: انتقال کانون عواطف به همراه خود در مرحله اول خلوص را می افزاید، پالایش از درون صورت می گیرد، از رذایل اخلاقی پرهیز می کند و در برخی خلوص در وظایف یک گرایش مرتضانانه تحقق می یابد.

د- مهرورزی: انتقال کانون عواطف موجب مهرورزی، شفقت و نرمی و لطافت نسبت به هموعان می گردد؛ دشمنان خود را دوست می دارد و با گدایان مشمئزکننده همچون برادر رفتار می کند.

56 آثار معنوی دینداری چیست؟ نظر ویلیام جیمز را در این رابطه بیان کنید.

مقصود آثاری از دینداری است که به گونه ای انسان را از حیات زمینی و دنیوی جدا می سازد و او را به سوی عالم فوق طبیعت فرامی خواند. جیمز نماز و نیایش با خداوند را گوهری ترین و روحانی ترین ابعاد دین میداند و می گوید نیایش همان دین در مقابل عمل است یعنی نیایش دین واقعی است. دعا یا اتصال با روح عالم حقیقت (خدایا نظم کائنات) فرآیندی است که در آن واقعاً کاری با ثمر انجام میشود و قدرتی معنوی به همراه آثار روان شناختی یا جسمانی در ما جریان می یابد. وی در تحلیل دعا می گوید دعا نوعی کسب نیرو و انرژی معنوی یا رحمت الهی است و آن امری واقعی، نه خیالی و توهمی است. وی می گوید افرادی بوده اند که بر اثر دعا و ارتباط خالصانه به مرتبه توکل و استجاب دعا رسیده اند و زندگی بسیار فعال و پرنرمی داشته اند.

57 آثار اخلاقی دینداری را بیان کنید؟

منظور از آثار اخلاقی همان فضایل اخلاقی است. مهمترین کنش دین در این بحث پشتیبانی از اخلاق است؛ هیچ دیانتی نمی تواند ضد عدالت، آزادگی یا حقوق انسانی باشد؛ در عین حال اخلاق مستقل از دین است ولی مورد تاکید و اهتمام دین است. وی می گوید رعایت اصول اخلاقی در خلوت تنهایی انسان جایی که به طور معمول دست قانون و قاضی به آن نمی رسد نیازمند مهار درونی است. دین داری با توجه به یاد خدا و حضور دائمی او با اسم های خبیر و علیم و لطیف و در اوصاف محبت و خوف و خشیت این مهار درونی را به بهترین وجه برای اخلاق تامین می کند. جیمز بر وقار و متانت ناشی از دینداری تاکید دارد و میگوید حالت لودگی، تمسخر و بیهودگی در افراد متدین نیست و دین با وقار و سنگینی همراه است. یکی دیگر از مهمترین کنشهای دین در زمینه تربیت اخلاقی ارائه الگوهای عملی اخلاق است که با حرکت در بیان مردم نور اخلاق و فضیلت را منتشر می سازند و همگان را به سوی پاکی و نیکی با عمل دعوت می کنند.

58 آثار شناختی معرفتی دین داری را توضیح دهید.

جیمز می گوید جهان شاهد بسی ناملایمات، شرارت، مرگ، بی عدالتی و کج روی ها هست. درد، ظلم، قحطی، شکنجه، تبعیض، فقر، زیان، ناکامی، جفا، بیماری و ذلت با زندگی آدمیان عجین شده؛ اما دین نظامی از مقدسات، ارزشها و افکاری است که ما را با خدای جهان آشنا می کند و آشتی می دهد و این آشتی و آشنایی با صاحب خانه است که ما را با این خانه انس می بخشد و طبعی برای ساختن با دنیا عطا می کند. دین به عنوان یک نظام تفسیری در حوزه شناختی، تفسیر همه جانبه از حیات انسانی به دست می دهد. افزون بر این ها در حوزه شناختی می توان وحی، الهام و معرفت های آسمانی را از آثار دینداری در مراتب بالا و از احوال عرفانی برشمرد.

(59) آثار عاطفی دین داری را بیان کنید؟

منظور آثاری است که در حوزه احساسات انسان قرار دارد. انگیزش ها، هیجان ها، گرایش ها، امیال و احوال که جنبه عاطفی دارد در همین بخش قرار میگیرد. جیمز در مواضع گوناگون به آثار عاطفی و هیجانی دینداری اشاره می کند. در توصیف دوست صمیمی اش می گوید: باهوش ترین کسی است که در کنار احساس ترس و هیبت، احساس نشاط می کند و در جای دیگر می گوید مخصوص ترین حالت روحی دینی، نشاط و سروری است که از تسلیم خود و فراموشی خود در انسان دیندار حاصل می شود. یکی دیگر از آثار عاطفی دینداری بیم و امید است. احساس قدرت و نیروی فوق العاده یکی دیگر از آثار دینداری در حوزه احساسات است. آرامش خاطر نیز از آثار دینداری است.

(60) آثار دینداری در سلامت و بهداشت روانی را بیان کنید.

سلامتی دربردارنده مولفه هایی چون عمر طولانی، شاد بودن، بهبود بیماری های حاد و بازگشت به سطح سلامت قبلی است. دین می تواند به عنوان یک نظام اجتماعی و پیچیده بر رفتار و نگرش های مهم از جمله برنامه ریزی خانواده، کار و سیاست و چگونگی تفسیر زندگی روزانه تاثیر فراوان داشته باشد. جیمز با قبولی تاثیر دینداری در سلامت و بهداشت روانی انسان ها را به دو گونه تقسیم می کند : سلیم العقل و افراد ناخوش روان. گروه اول با ویژگی هایی نظیر خوش بینی به جهان، نادیده گرفتن بیشتر درد و احساس خوشبختی در زندگی؛ ناشی از نوع نگرش دینی به جهان است. اینها (افراد سلیم العقل) آستانه درد بالایی دارند از این رو لذت بیشتر و درد کمتری احساس می کنند.